

KAYBOLAN TİCARİ DEFTER VE BELGELER İÇİN ZAYİ BELGESİ TALEP EDİLMESİNİN TÜRK TİCARET KANUNU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

● Soner ALTAŞ*

Öz:

Türk Ticaret Kanunu'na göre, ister gerçek isterse tüzel kişi tacir olsun, her tacir, defter tutmak zorundadırlar. Aksine davranış, ilgililerin cezai ve hukuki sorumluluğunu gerektirmektedir. Kanun, bu yükümlülüğe ilave olarak, ticari defterlerin son kayıt tarihinden, ticari defterdeki kayıtlara mesnet teşkil eden ve işletmeyle ilgili olarak alınan yazı, fatura, senet gibi belgelerin ise işlem tarihinden itibaren on yıl süre ile saklanmasını mecbur tutmuştur. Ancak, saklanması gerekli defter ve belgeler, zaman zaman yangın, su baskını, deprem gibi doğal afetler ya da hırsızlık gibi vakalar sebebiyle tacirin elinden çıkabilmekte ya da kullanılmaz duruma gelmektedir. Bu hususları öngören yasa koyucu, sözkonusu hallerin gerçekleşmesi durumunda, tacire, bulunduğu yerin mahkemesine müracaat ederek zayi belgesi verilmesini isteme hakkı tanımış, zayi belgesinin alınmaması durumunda ise tacirin defter ve belgelerini ibrazdan kaçınmış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Bu hakka binaen, defter ve belgeleri kaybolan tacirler, mahkemelere müracaatla kendilerine zayi belgesi verilmesini talep etmekte, ancak yerel mahkemeler bazen gerekli şartların ye-

---

* Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müfettişi

rine getirilmemiş olması ya da olayın gerçekleşme şekli itibariyle bu talepleri reddedebilmektedir. Bunun yanında, mahkemelerin zayi belgesi verilmesi yönündeki kararlarından bazıları, temyiz aşamasında Yargıtay tarafından bozulabilmektedir. Dolayısıyla, zayi belgesi talebinde Türk Ticaret Kanunu'nda öngörülen koşulların yerine getirilmiş olması ve yargı kararlarında vurgu yapılan esaslara dikkat edilmesi önem arz etmektedir.

I. GİRİŞ :

Tacirlerin, işletmeleriyle ilgili ticari defter ve belgelerini, önceden öngöremedikleri birtakım sebeplere binaen kaybetmeleri, ticari yaşamda sıkça rastlanan bir olaydır. Bu durum, tacirlerin defter ve belgelerini gerektiğinde ilgili makam ve kişilere ibraz edememesine sebebiyet vermekte, bu yönüyle de ağır birtakım sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim, VUK'nun 30'ncü maddesinin ikinci fıkrasının 3'ncü bendi gereğince tutulması mecburi olan defterlerin vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlara herhangi bir sebeple ibraz edilmemesi re'sen takdir nedeni sayılmaktadır. VUK'nun 373'ncü maddesinde ise *"Bu kanunda yazılı mücbir sebeplerden her hangi birinin vukua geldiği malum ise veya tevsik ve ispat olunursa vergi cezası kesilmez"* denilmektedir. Bu nedenle, anılan olumsuzluklarla karşılaşmamak için defter ve belgeleri kaybolan tacirler, mahkemelere müracaat ederek kendilerine zayi belgesi verilmesini talep etmektedirler. Ancak, yerel mahkemeler bazen bu tür talepleri reddedebilmekte, Yargıtay da yerel mahkemelerin bu yöndeki kararlarını onamaktadır. Zayi belgesi talep ederken gerekli koşulların yerine getirilmiş olması, bu yönüyle önem arz etmektedir.

Dolayısıyla, bu çalışmamızda, Türk Ticaret Kanunu'na göre ticari defter ve belgelerin saklanması zorunluluğu ile kaybolmaları halinde zayi belgesi talep edebilmek için hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği ele alınacaktır.

II. TÜRK TİCARET KANUNU'NA GÖRE DEFTER TUTMA VE TİCARİ BELGELERİ SAKLAMA ZORUNLULUĞU :

II.a. Türk Ticaret Kanunu'na göre Defter Tutma ve Ticari Belgeleri Saklama Zorunluluğu :

Türk Ticaret Kanunu'nun 66ncı maddesine göre, ister gerçek isterse tüzel kişi tacir olsun, her tacir, defter tutmakla yükümlü tutulmuştur. Defter tutma yükümlülüğü tacir sıfatının kazanılması ile başlamakta ve o sıfatın sona ermesi ile bitmektedir. Türk Ticaret Kanunu, tacir olan gerçek veya tüzel kişilerin tutmak zorunda oldukları ticari defterlerin bir kısmını ad ve nitelikleri itibariyle açıkça belirtmiş, bunların dışında kalan defterlerin tutulması keyfiyetini ise işletmenin “*mahiyet ve önemine göre*” göre tacirin takdirine bırakmıştır. Buna göre;

- tüzel kişi tacirler, yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ve karar defteri (TTK, m.66/f.1, b.1),
- gerçek kişi tacirler yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ya da işletmesinin mahiyet ve önemine göre sadece işletme defteri (TTK, m.66/f.1, b.3)
- TTK'nun 18inci maddesine göre kurulan ve özel hukuk hükümlerine göre idare edilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, vilayet, belediyeler gibi kamu tüzel kişileri tarafından kurulan, ancak tüzel kişiliği bulunmayan ticari işletmeler ile dernekler tarafından kurulan ticari işletmeler ve bunlara benzeyen ve tüzel kişiliği olmayan diğer ticari teşekküller, ise yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri (TTK, m.66/f.1, b.2)

tutmak zorundadırlar. Ancak, yukarıda sayılan defterler tacirin tutması gereken “*asgarî defterler*”dir, yoksa işletmenin mahiyet ve önemi başkaca defterlerin tutulmasını gerektiriyorsa, tacir bu defterleri de tutmak zorundadır. Örneğin; “TTK'nun 66ncı maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendinde, gerçek kişi tacirlere, sadece işletme defteri ile yetinme seçimi tanınmakla bir-

likte, bu serbestiyet, sadece tacirin arzusuna bırakılmış değildir. İşletmenin mahiyet ve önemine göre işletme defteri ticarethanenin ihtiyacını karşılamaya yetiyorsa, ancak o zaman seçimlik hak doğar. Yoksa, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebirin tutulması mecburidir.” (Doğanay, 1981, 330)

Nitekim, Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketlere de, 66ncı maddede sayılanlardan başka, “*Pay Sahipleri Defteri*” (TTK, m.326) ve tahvil çıkarıldığı takdirde “*Tahvil Defteri*” (TTK, m.428) tutma zorunluluğu getirmiştir.

Diğer yandan, TTK’nun 66ncı maddesinin 1 ila 3üncü bentlerinde yazılı defterlerin, kullanılmaya başlanmadan önce tacir tarafından ticarî işletmenin bulunduğu yerin ticaret sicili memurluğuna veya notere ibraz edilmesi ve açılış tasdiklerinin yaptırılması da gerekir (TTK, m.69/f.1). Buna ilave olarak, yevmiye ve envanter defterleri için, açılış tasdikinin yanında, kapanış tasdiklerinin de yaptırılması zorunludur. Bir başka deyişle, yevmiye defterinin en geç yeni yılın ocak ayı sonuna (TTK, m.70/son), envanter defterinin ise yeni yılın nisan ayı sonuna kadar, kapatılması ve tasdik edilmesi gerekir (TTK, m.72/f.4). Noter tasdiki gerekip de tasdik ettirilmeyen defterler ve henüz kullanılmaya başlanmamış boş defterler için zayi belgesi istenemez.

TTK, defter tutma mecburiyeti yanında, tacirleri, “*işletmeleriyle ilgili işler dolayısıyla aldıkları mektup, yazı, telgraf, fatura, cetvel, senet gibi vesika ve kağıtlarla ödemelerini gösteren vesikaları ve yazdığı mektup, yazı ve telgrafnamelerin kopyalarını ve mukaveleleri, taahhüt ve kefalet ve sair teminat senetleri ve mahkeme ilamları gibi belgeleri muntazam bir tarzda dosya halinde saklamakla*” da yükümlü tutmuştur. Bu konuda, Vergi Usul Kanunu’nun 253 ve 256ncı maddelerinde de benzer hükümler mevcuttur. Bu manada, VUK’a göre defter tutmak mecburiyetinde olanlar, tuttıkları defterlerle VUK’un İkinci Kitabının Üçüncü Kısımında yazılı belgeleri, ilgili buldukları yılı takibeden takvim yılından başlayarak beş yıl süre ile muhafaza etmek ve muhafaza etmek zorunda oldukları her türlü defter, belge ve karneler ile vermek zorunda buldukları bilgilere ilişkin mikro fiş, mikro film, manyetik teyp, disket ve benzeri ortamlardaki kayıtlarını ve bu kayıtlara erişim veya ka-

yıtları okunabilir hale getirmek için gerekli tüm bilgi ve şifreleri muhafaza süresi içerisinde yetkili makam ve memurların talebi üzerine ibraz ve inceleme için arz etmek zorundadırlar.

Dikkat edileceği üzere, TTK'da, saklanması zorunlu belgeler ismen sayıldıktan sonra “gibi” sözcüğünü kullanılarak, **saklaması gereken belgelerin sayılanlarla sınırlı olmadığı** gösterilmiştir. Bu itibarla, ticari işletmeyi ilgilendirmek kaydıyla, yukarıda sayılanların dışında kalan belgelerin de, saklanması gerekir. Bu belgeler, tacir tarafından düzenlenmiş olabileceği gibi, ticari işletmesiyle ilgili olarak, başkası tarafından da gönderilmiş olabilir. (Arkan, 2001, 323)

II.b. Defter Tutma ve Ticari Belgeleri Saklama Yükümlülüğünden Doğan Sorumluluk Halleri :

T.Ticaret Kanunu, ticarî defterlerin tutulmasını zorunlu tutmakla birlikte, ticarî defterlerin bizzat tacir tarafından tutulmasını şart koşmamıştır. Ancak, “*tacirin defter tutma mükellefiyetini yerine getirmeye yetkili kıldığı kimşenin bu defterlere geçirdiği kayıtların, o tacirin kendisi tarafından tutulmuş kayıtlar hükmünde*” olacağını belirtmiştir (TTK, m.67/1). Bu nedenle, tacirin, açık veya zımnî iradesi üzerine muhasebeci tarafından tutulan ticarî defterler, tacir tarafından tutulmuş kabul edilecektir. (Doğanay, 1981, 333)

Benzer bir durum, ticari defter ve belgelerin saklanması için de geçerlidir. Zira, Kanun, defterlerin kimin tarafından saklanacağı konusunda açık bir ifadeye yer vermemiştir. Ancak, ilgili maddeleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, defter tutma yükümlülüğü üzerinde olan kişinin, bunları saklamakla yükümlü olduğu sonucuna da ulaşılabilir. Dolayısıyla, defter tutmakla yükümlü olan tacir, defterleri saklamakla da yükümlüdür. (Yılmaz, 1994, 197)

Ticari defter ve belgeleri tutma ve saklama zorunluluklarına aykırılıktan doğan sorumluluğa ilişkin olarak ise, TTK'nun 67nci maddesinin ikinci fıkrasında “*Ticari defterlerin kısmen veya tamamen mevcut olmamasından yahut*

kanuna uygun surette tutulmamasından veyahut saklanması mecburi olan defter ve kağıtların gereği gibi saklanmamasından doğan mesuliyet doğrudan doğruya işletme sahibine ve hükmi şahıslarda idare organının azalarına veya idare işlerine yetkili olan kimselere ve hükmi şahsiyeti olmayan ticari işletme ve teşekküllerde onları idareye yetkili olan kimselere aittir.” denilmiş, sayılanların “kusuru “memur ve müstahdemlerine yükleterek bu mesuliyetten kurtulamayacakları” hüküm altına alınmıştır. Ancak, burada kastedilen hukukî sorumluluktur.

Defter tutma zorunluluğuna aykırılığın cezaî müeyyidelerine de, T.Ticaret Kanunu'nun 67nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilmiştir. Anılan maddeye göre, 66ncı maddenin birinci fıkrasının 1 ila 3 üncü bentlerinde sayılan defterleri tutma mükellefiyetini hiç veya kanuna uygun şekilde yerine getirmeyip de ikinci fıkraya göre mesul olanlar üç milyon liradan otuz milyon liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Defterlerin kanuna uygun şekilde tutulmaması halinde, bunları tutmakla vazifelendirilmiş olan kimseler dahi aynı cezaya mahkum edilirler (TTK, m.67/f.3).

Bilindiği üzere, 5083 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun” ile eski Türk Lirası'ndan altı sıfır atılmış ve anılan Kanunun 3üncü maddesi gereği de Kanunlarda ve diğer mevzuatta Türk Lirasına veya liraya yapılan atıfların, birmilyon Türk Lirası eşittir bir Yeni Türk Lirası değişim oranında Yeni Türk Lirasına yapılmış sayılacağı belirtilmiştir. 4/4/2007 tarihli ve 2007/11963 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının eki Karar ile de, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para birimi olan Yeni Türk Lirası ve Yeni Kuruşta yer alan “Yeni” ibarelerinin 1/1/2009 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılacağı hükme bağlanmıştır. Bu manada, TTK'nun 67nci maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen para cezasını, günümüz itibarıyla “üç Türk Lirasından otuz Türk Lirasına kadar” şeklinde anlamak gerekir. Öte yandan, 01/03/1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5252 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmış ve anılan Yasanın yerini 26/09/2004 tarih ve 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu almıştır. Yine, 5252 sayılı Kanunun 4üncü madde-

sinin (b) bendinin (9) altbendine göre “1.1.1994 tarihinden 31.12.1998 tarihine kadar yürürlüğe girmiş kanunlardaki para cezaları” yirmidokuz katına çıkarılmıştır.

Ayrıca, belirtmek gerekir ki, sözkonusu cezaî müeyyide, sadece T. Ticaret Kanunu’nun 66ncı maddesinin 1 ila 3üncü bendlerinde sayılan ticarî defterler hakkında uygulanabilecektir. İşletmenin mahiyet ve önemine göre tutulması gerekli olan diğer defterlerin hiç veya kanuna uygun olarak tutulmaması halinde, cezaî sorumluluk doğmayacaktır. Defterlerin kanuna uygun bir şekilde tutulmaması halinde, bunları tutmakla görevlendirilmiş olan kişiler de –örneğin; muhasebeciler- aynı cezaya mahkum edilirler.

Ancak, TTK, defter tutma yükümlülüğüne aykırılık hali için yukarıda izah edilen cezaî sorumluluğu öngördüğü halde, ticari defter ve belgelerin saklanması zorunluluğuna aykırılık hali için herhangi bir cezaî müeyyide öngörmemiştir.

II.c. Ticarî Defter ve Belgeleri Saklama Süresi :

TTK’nun 68inci maddesinin birinci fıkrasında “*Defter tutmak mecburiyetinde bulunan kimse ve işletmeye devam eden halefleri defterleri son kayıt tarihinden ve saklanması mecburi olan diğer hesap ve kağıtları tarihlerinden itibaren **on yıl geçinceye** kadar saklamaya mecburdurlar.*” denilmiştir.

Gerçek kişi tacirin ölümü halinde mirasçuları ve ticareti terk etmesi halinde kendisi defter ve kağıtları saklamakla mükelleftirler. Ancak mirasın resmi tasfiyesi halinde defter ve kağıtlar birinci fıkrada yazılı müddetle sulh mahkemesi tarafından saklanır. Kollektif ve adi komandit şirketlerin her ne suretle olursa olsun infisahı halinde ise, bunlara ait defter ve kağıtlar, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki yetkili mahkeme tarafından 1 inci fıkra gereğince saklanmak üzere ortaklardan birine veya notere, diğer şirketlerin infisahı halinde ise, notere tevdi olunur. Noter harç ve ücreti şirket mevcudundan ödenir (TTK, m.68/f.2-3).

Saklama yükümlülüğü, ticari defterler için son kayıt tarihinden, saklanması zorunlu diğer kağıt ve belgeler için ise işlem tarihinden (üzerlerindeki tarihlerinden) itibaren on yıldır (**TTK, m.68/f.2**). TTK’da, ticari defterlerin saklanacağı yer konusunda bir açıklık yoktur. Ancak, TTK’nın 68/son maddesindeki ifadelerden, defterler açısından ticari işletmenin esas alındığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Kanunda açık bir hüküm olmasa dahi, ticari defterler ticari işletmenin bulunduğu yerde saklanmalıdır. Defter ve belgelerin, işletmeyle ve ifade ettiği önemle bağdaşmayacak bir yerde bulunması söz konusu olamaz. (Yılmaz, 1994, 196).

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi’nin 01.07.2002 tarih ve, E.2002/2935, K.6791 sayılı kararında da “ticari defterlerin saklandığı deponun, fabrika arazisi içinde, ahşap nitelikte bir baraka olduğu, içinde bir kısım eski malzemelerin, oto lastiklerinin bulunduğu, yangın olayı sonucunda tamamen hasar gördüğü, fabrika yönetim binasının bu yerden ayrı olup yangında zarar görmediği, davacının basiretli bir tacirin göstermesi gereken dikkat ve özeni göstermediği ve kendi kusuruna dayanarak zayi belgesi verilmesini isteyemeyeceği” vurgulanmıştır.

Tacirin, ticareti terk etmesi ya da ölümü, defterler ve belgeleri saklama yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Tacirin ölümü halinde mirasçıları, ticareti terk etmesi halinde ise kendisi, on yıl süreyle, bu defter ve belgeleri saklamakla yükümlüdür. Kollektif ve komandit şirketler yönünden ise, ticari defterler, ticaretin terk edilmesi halinde ilgili ticaret mahkemesi tarafından ortaklardan birine ya da notere, diğer şirketlerin defterleri ise notere verilir (**TTK, m.68/3**).

III. TİCARİ DEFTER VE BELGELERİN SAKLAMA SÜRESİ İÇERİSİNDE KAYBOLMASI ÜZERİNE ZAYİ BELGESİ TALEP EDİLMESİ:

TTK, ticari defterlerin ve bu defterlere işlenen kayıtların dayanağını

oluşturan her türlü belgenin, on yıl süre ile saklanması zorunlu tuttuğu halde, buna aykırı davranılması, yani defter ve belgelerin saklanmaması fiili için herhangi bir cezaî sorumluluk öngörmemiştir.

Bununla birlikte, Kanunun 68inci maddesinin dördüncü fıkrasında “*Bir tacirin saklamakla mükellef olduğu defter ve kağıtlar; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet sebebiyle ve kanuni müddet içinde ziyaa uğrarsa, tacir, ziyayı öğrendiği tarihten itibaren on beş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yerin yetkili mahkemesinden kendisine bir vesika verilmesini isteyebilir. Mahkeme lüzumlu gördüğü delillerin toplanmasını da emredebilir. Böyle bir vesika almamış olan tacir defterlerini ibrazdan kaçınmış sayılır.*” denilmiştir.

Anılan fıkrada, her ne kadar, “defter ve kağıt” denmiş ise de, kağıttan ne kastedildiği açık değildir. Günlük hayatta kağıttan, üzerinde hiçbir şey yazılı olmayan, maddi ve şekli olarak kağıt görüntüsünü veren varlık anlaşılır. Böyle bir kağıdın, kaybolmasının ticari işletme için bir önemi yoktur. Nitekim, böyle bir kağıt için, zayi belgesi almanın ve başvuruda bulunmanın da bir anlamı olmayacaktır. Yasanın, burada, “kağıt” sözcüğü ile edindiği amaç, belgedir. Üzerinde, hukuksal sonuçlar doğurmaya elverişli yazı olan kağıda, belge denir. Bu belgenin, ticari işletmeyi ilgilendirmesi ve tacirin tutmakla (veya bulundurmakla) yükümlü olduğu bir belge olması gerekir. (Yılmaz, 1994, 196) YILMAZ, anılan fıkradaki “afet” ibaresinin de geniş anlamda yorumlanmasında yarar olacağı görüşündedir ¹.

¹ YILMAZ “TTK’da afet sözcüğünden bahsetmiş ise de, bunu geniş anlamda mücbir sebep olarak anlamakta yarar vardır. Aksi takdirde, hırsızlık bir afet olmadığı halde, hırsızlık ya da nas-ı ızzar suçu sonucunda meydana gelecek bir defter kaybı için, zayi belgesi istenemeyecektir. Ancak, mücbir sebep yönünden hakim, ileri sürülen sebebin dayandığı olayların, vukuunun, defter ve belgelerin kaybolması ya da elden çıkması sonucunu doğuracak nitelik ve yoğunlukta olup olmadığını, tacirin, öngörebilmesini, neden-sonuç ilişkisini, def-ter ve belgelerin bulunması gereken alışılmış ortamda, mücbir sebebin gerçek-leşip gerçekleşmeyeceğini, olayın somut özelliğine göre değerlendirecektir. Bu nedenle uygulamada, hırsızlık, bir afet olmadığı halde, zayi belgesi istemek için, geçerli bir sebep sayılmaktadır. Ancak, her hırsızlığı, böyle bir sebep say-mak yerinde olmayabilir. Yasada, afet durumları sınırlandırılmadığına göre, terör nedeniyle ticari işletmenin kundaklanması, taşıtların kaza ile işletmenin bulunduğu binaya çarpıp zarar vermesi diğer koşulların da bulunması halinde, zayi belgesi istemek için gerekçe olabilir. Keza, fırtına ve hortumu da doğal afet saymak gerekir.” görüşündedir. (Yılmaz, 1994, 201-202)

Bu durumda, saklamakla yükümlü olduğu defter ve belgelerin, on yıllık kanuni süre içerisinde ziya'a uğraması - zayi olması, kaybolması, yitmesi, yok olması, elden çıkması, yararsız olması- durumunda, **tacir** , bu ziya'a uğrama keyfiyetini öğrendiği tarihten itibaren en geç on beş gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yerin asliye ticaret mahkemesine "zayi belgesi" için müracaat etmez ise, cari defterlerini ibrazdan kaçınmış sayılır. DOĞANAY, adli tatil içinde de müracaat edilmesi gerektiği görüşündedir (Doğanay, 1981, 336). Burada bir hususun belirtilmesinde fayda görülmektedir. O da, zayi belgesi isteyebilecek olan kişinin, tacir olması zorunluluğudur. Tacir olmayanın, örneğin esnaf ve sanatkarların, zayi belgesi almak için dava açma hakları bulunmamaktadır. Bunun yanında, 1163 sayılı Yasay tabi olsalar dahi, kooperatifler de, kaybolan defter ve belgeleri için, zayi belgesi alabilirler. Nitekim, Yargıtay 11.HD'nin 21.5.1993 tarih ve E.3910, E.3763 sayılı kararında "Kooperatifler hakkında, TTK'nın anonim şirketlere ait hükümlerinin uygulama olanağının bulunmasına göre, kooperatiflerin de tacirlerin ve anonim şirketlerin tutmak zorunda olduğu defterleri kullanmaları gerektiğinden, bu defterlerin zayi olması halinde, TTK'nın 68'inci maddesi uyarınca zayi belgesi istemele-ri olanaklıdır." denilmiştir.

Diğer yandan, zayi belgesi talebinde bulurken, TTK'nun 68inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki "onbeş" günlük sürenin "hak düşürücü (Doğanay, 1981, 338) ²" bir süre olduğu dikkate alınmalıdır. Yargıtay da, bu maddedeki onbeş günlük süreyi "hak düşürücü" süre olarak kabul etmiştir. Örneğin; Yargıtay TD'nin 02/10/1972 gün ve E.1972/4000, K.4027 sayılı kararında "davacı yangının 24/9/1971 tarihinde vukubulduğunu beyan ettiği halde TTK'nun 68inci maddesindeki 15 günlük süre geçtikten sonra 13/10/1971 tarihinde açılan davanın kabulü ile 'zayi belgesi' verilmesi" usul ve kanuna aykırı görül-müş, 11.HD'nin 24/3/1975 gün ve E.1975/453, K.1975/2051 sayılı kararında

---

² Hak düşürücü süreyi, "Kanun koyucu bir süreyi, sırf bir haktan doğan "dava hakkını" tamamen ortadan kaldırmak amacıyla koymuş ise, o süre "hak düşürücü" süredir." şeklinde tarif etmektedir. (Doğanay, 1981, 338)

da “yer sarsıntısının gerçekleşmesinden çok sonra zayi belgesi istenmesi ve mahkemenin de zayi belgesi verilmesi” kanuni süresinden sonra alınmış olması nedeniyle uygun görülmemiş ve zayi belgesinin mahkemece iptal edilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca, TTK'nun 68inci maddesinin dördüncü fıkrasında “yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet” tabiri, sınırlayıcı mahiyet arz etmediğinin göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü, kanun koyucu “gibi” demek suretiyle bu hususu açıklamış bulunmaktadır. YILMAZ, “yangının (Yılmaz, 1994, 201)³ mutlaka büyük zararlara yol açan bir yangın olması gerekmediği, yine su baskını (Yılmaz, 1994, 201)⁴ ve yer sarsıntısının (Yılmaz, 1994, 201) doğal nedenler yanında insan eliyle de çıkabileceği görüşündedir.

Dolayısıyla, tacirin elinde olmayan olağanüstü her türlü doğal afet ve

³ Konuya ilişkin görüşünde “Defter ve belgelerin kayba uğramasına sebep olan yangının, mutlaka büyük zararlara yol açan, afet haline gelmiş bir yangın olması gerekmez. Önemli olan, çıkan yangın ile, defterlerin yanması arasında, zaman, mekan, sebep, sonuç ilişkileri yönünden, makul, mantıksal bir ilişki kurulabilmesidir. Defter ve belgeler, bulunduğu mekanın tamamen yanması ile yok olabileceği gibi, çok küçük bir alanda meydana gelebilecek kısmi bir yangınla da zarar görebilir. Bunun yanında, yangını doğuran olayın, suç oluşturup oluşturumaması, failin belirlenip belirlenmemesi de, zayi belgesi verilmesi açısından önemli değildir. Yangın olayı, suç oluştursa bile, suçun meydana gelmesinde, zayi belgesi verilmesini isteyen tacirin (ya da şirketin yetkili organ ya da elamanının) maddi ya da manevi bir katkısı ve kusuru olmamalıdır. Aksine düşünce, tacirin, kendi kusurlu davranışının sonucu, kendi lehine bir hüküm elde etmesi sonucunu doğurur ki, bu sonuç, hukukun genel ilkeleri ile bağdaşmaz.” demektedir. (Yılmaz, 1994, 200-201)

⁴ Bu konuda “Su baskını, bina içindeki su tesisatının elde olmayan sebeplerle patlaması sonucu oluşabileceği gibi, harici sebeplerle de (çatıya biriken karların ağırlığının çatıyı çökertip defter ve belgeleri kullanılamayacak derecede ıslatması, deniz kabarması, nehir veya göl suyunun taşması gibi) meydana gelebilir. Ancak, su basması olayı, zayi belgesi verilmesini isteyen, kasıtlı veya taksirli bir hareketi sonucu olmamalı, aksine, tacir, böyle bir afetin gerçekleşmemesi için gereken bütün önlemleri almalıdır. Kaldı ki, bu önlemler, orta seviyeli insan davranışından öte, basiretli bir tacir gibi davranış gerektirdiği önlemler olmalıdır. Ticari defter ve belgelerin, “normal olarak bulunması gerektiği yerin dışında bulundurulması sonucu su baskınına maruz kalması” ya da , “defterlerin koli içinde bağlı halde ve ıslak olduğu, ancak var olduğu iddia edilen rafın bulunmadığı, kapıların ıslanmadan zarar görmediği, raf olsa idi ıslanmanın mümkün olmayacağı, zira ıslaklığın yerden birkaç santim yüksekliği geçmediği” bir ortamda, defterlerin bulundurulması, basiretli bir tacirin davranışı değildir.” görüşündedir.

sosyal olaylar (hırsızlık, kundaklama, vs), zayi belgesi istenmesi için gerekçe olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, TTK m.68’de “*Mahkeme lüzumlu gördüğü delillerin toplanmasını da emredebilir.*” denilmiş, bu manada, mahkemelere gerekli gördükleri hususları araştırma yetkisi de verilmiştir.

Bu manada, Mahkemece, zayi olduğu iddia edilen ticari defter ve belgelerin nelerden ibaret olduğu, hangi yılları kapsadığı, noterden tasdik edilip edilmediği (noterden), bu defter ve belgelerin hangi kurumları hangi nedenle ilgilendirdiği, defterler hakkında soruşturma bulunup bulunmadığı (vergi dairesinden), davacının defter tutmakla yükümlü tacir olup olmadığı, iddia edilen olay ya da olayların meydana geldiği yerin tacirin faaliyette bulunduğu yerlerden olup olmadığının araştırılması, bu bilgilerin tamamlanması için ticaret sicili kayıtlarının istenmesi, ileri sürülen mücbir sebebin dayandığı olayların, meydana gelmesi ile defter ve belgelerin kaybolması veya elden çıkması sonucunu doğuracak nitelik ve yoğunlukta olup olmadığı, bunların mükellefin ticari faaliyet alanı itibarıyla alışılmış ortam ve yerde korunma olgusu, olayın meydana gelme olasılığı, doğal ve kullanılması mümkün olmayan nedenlere dayanıp dayanmadığı, öngörülebilme ve neden-sonuç ilişkileri açısından irdelenip değerlendirilmeli ve iddianın samimi ve inandırıcılığının buna göre araştırılması gerekir. (Yılmaz, 1994, 202)

Bunun yanında, tacirin, basiretli bir işadamı olduğu veya olması gerektiği (TTK, m.20/2) vasfından hareket ederek, defter ve belgelerini muhafazada bir kusurunun olmaması gerekir.

Zayi belgesi talebi, madde metninden de anlaşılacağı üzere, bir tespit isteğinden ibaret olup, davada hasım gösterilme zorunluluğu yoktur. Zira, böyle bir davanın davalısı yoktur. Nitekim, Yargıtay’ın yerleşik uygulamasına göre, bu tür davalar, hasımsız olarak açılmaktadır (Yargıtay 11.HD’nin 29/05/2006). Ancak, zaman zaman, hasım gösterilerek açıldığı da görülmektedir. Dava sonucunda verilecek hüküm kesin olmayıp, her zaman için iptali istenebilir. Hatta, kararın verilmesinden sonra ortaya çıkacak yeni delil ve olaylara göre, aynı konuda yeniden talepte bulunulabilir ve önceki kararın dı-

şında bir karar verilebilir. Dolayısıyla, zayi belgesinin iptali, aksinin ispatı halinde, her zaman için mümkündür (Yargıtay HGK'nun 19/09/1970). Diğer yandan, zayi belgesi ceza mahkemelerini bağlayıcı nitelikte bir belge de değildir (Yargıtay 11.HD'nin 26/10/1981).

VI. SONUÇ :

Tutulması zorunlu olan ticari defter ve belgelerin kanunî saklama süreleri içerisinde kaybedilmesi durumunda, “zayi belgesi” talep edilmesi, tacir yönünden bir anlamda gereklilik teşkil etmektedir. Zira, böyle bir belgenin bulunmaması, bir başka deyişle, defter ve belgelerin zayi olduğunun kanuni şekilde tespit ve ispat edilememesi, taciri, defter ve belgelerini ibraz edeme sorunu ile karşı karşıya getirecektir. Bu durumda, tacirin ve ilgililerin hukuki sorumluluğu gündeme gelecek, bunun yanında vergi mevzuatından kaynaklanan res'en vergi tarhi ve cezalarla yüzleşmek zorunda dahi kalınabilecektir. Dolayısıyla, “zayi belgesi”, ticari defter ve belgeleri kaybolan tacirler için büyük öneme haizdir. Ancak, her “zayi belgesi” talebinin mahkemeler tarafından kabul edilmediği de bilinen bir gerçektir.

Bu manada, zayi belgesi talebinde bulunurken;

- *Zayi belgesi verilmesinin bizzat tacir tarafından istenmesi (tacir olmayanların bu yönde bir talepte bulunmaması),*

- *Zayi belgesi talebinin, kaybolmanın (ziyan) öğrenildiği tarihten itibaren on beş gün içinde yapılması,*

- *Zayi belgesi verilmesinin ticari işletmenin bulunduğu yerdeki yetkili mahkemeden istenmesi,*

- *Zayi belgesinin sadece “tacirin saklamakla mükellef olduğu defter ve belgeler” için istenmesi,*

- *Zayi belgesi talep edilen ticari defterlerin kullanılmış veya kullanılmaya başlanılmış olması, henüz kullanılmaya başlanılmamış boş defter ve belgeler için zayi belgesi talebinde bulunulmaması,*

- Defteri kebir, karar defteri ve işletme defterinin açılış tasdiklerinin, yevmiye defteri ve envanter defterlerinin ise hem açılış hem de kapanış tasdiklerinin yaptırılmış olması,

- Tutulması zorunlu olan defterlerle tutmak istenilen defterlerin her birinin nevi ve mahiyetleriyle sayfa sayılarını gösteren iki nüsha beyannamenin bu defterleri kullanmaya başlamadan önce ticaret sicil memuruna verilmesi ve bunlardan birisinin tasdik edildikten sonra geri alınarak muhafaza edilmesi,

- Tacirin, defter ve belgeleri saklama hususunda “basiretli bir tacir olma”nın gerektirdiği bütün önlem ve tedbirleri almış olması,

- Kaybolan defter ve belgelerin işletmeyle bağdaşmayacak bir yerde saklanmamış olması,

- Mücbir sebep ile defterlerin kaybolması arasında, zaman, mekan, sebep, sonuç ilişkileri yönünden, makul ve mantıksal bir ilişkinin kurulabilmesi,

- Defter ve belgelerin kaybolmasını mucip olayın meydana gelmesinde, zayi belgesi verilmesini isteyen tacirin maddi ya da manevi bir katkısının ve kusurunun olmaması

gerekir. Kısacası, zayi belgesi talebinin değerlendirilmesinde, tacirin defter ve belgelerinin kaybolduğu yönündeki beyanının gerçek, samimi ve inandırıcı olup olmadığı dikkate alınır.

KAYNAKÇA

Arkan, Sabih (2001). **Ticari İşletme Hukuku**. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü

Danıştay 7. Dairesi'nin (07.11.2002) **E.2000/5615, K.2002/3493 sayılı kararı**. Ankara : Resmi Gazete

Danıştay 7. Dairesi'nin (10.03.2004) **E.2001/2658, K.2004/655 sayılı kararı**. Ankara : Resmi Gazete

Doğanay, İsmail (1981). **Türk Ticaret Kanunu Şerhi-I.Cilt**. Ankara: [yayl.y.]

Yargıtay 11.HD'nin (07.03.2005) **E.2004/5487, K.2005/2068** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (16.11.2000) **E.2000/7371, K.8995** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (20.11.1992) **E.1991/3729, K.10671** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (20.11.1992) **E.1991/3729, K.10671** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (26.10.1981) **E.1981/3250, K.1981/3536** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (27.5.1991) **E.2021, K.3482** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (28.1.2002) **E.2001/8149, K.565** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay 11.HD'nin (29.05.2006) **E.2005/5937, K.2006/6298** sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yargıtay HGK'nun (19.09.1970) E.1967/T-63, K.1970/442 sayılı kararı. Ankara : Resmi Gazete

Yılmaz, Halil (1994). "Ticari Defter Ve Belgelerin Kaybolması" **Adalet Dergisi**. 15 (1994):196-210

